

THAM LUẬN
Thực trạng và giải pháp
trong xây dựng văn hóa ứng xử trong trường học hiện nay

Tham luận được trình bày trực tiếp tại Hội thảo và đăng trong tập Kỷ yếu Hội thảo Văn hóa ứng xử trong trường học do Bộ Giáo dục và Đào tạo tổ chức ngày 15/8/2019.

Phạm Hồng Hải

Hiệu trưởng trường Trung học cơ sở Lập Lễ,
huyện Thủy Nguyên, thành phố Hải Phòng

Kính thưa các đồng chí lãnh đạo,

Kính thưa các quý vị đại biểu!

Có thể nói, văn hóa nhà trường chính là giá trị cốt lõi làm nên bản sắc, chất lượng giáo dục và “thương hiệu” của mỗi nhà trường, mà trong đó, *văn hóa ứng xử trong trường học chính là “hòn cốt” để tạo nên giá trị ấy*. Văn hóa ứng xử trong trường học là vấn đề không mới. Từ khi có trường học, có hoạt động dạy và học trong nhà trường, thì cũng từ đây, văn hóa ứng xử trong trường học, mà chủ yếu là ứng xử giữa thầy với thầy, thầy với trò, trò với thầy, trò với trò, nhà trường với cha mẹ học sinh và các lực lượng xã hội khác có liên quan đã xuất hiện với các nội dung, mức độ, hình thức khác nhau. Các cơ quan quản lý nhà nước về giáo dục và đào tạo như Bộ Giáo dục và Đào tạo, Sở Giáo dục và Đào tạo qua các thời kỳ, căn cứ vào bối cảnh xã hội, yêu cầu của giáo dục đối với việc định hướng các chuẩn mực ứng xử trong xã hội cho thế hệ trẻ nên cũng rất quan tâm đến vấn đề này và thường xuyên có các văn bản chỉ đạo, hướng dẫn các nhà trường thực hiện.

Tuy vậy, trong những năm học gần đây, văn hóa ứng xử trong nhà trường, nhất là các trường phổ thông được đặc biệt quan tâm, không chỉ của những người trong cuộc mà của cả các cấp lãnh đạo, truyền thông và dư luận xã hội, nhất là khi xuất hiện hàng loạt các vụ việc liên quan đến hiện tượng ứng xử văn hóa thiếu chuẩn mực, lệch lạc trong nhiều nhà trường phổ thông, được biểu hiện ở nhiều mức độ, nhiều vấn đề và nhiều dạng khác nhau.

Xác định được tầm quan trọng đặc biệt của văn hóa ứng xử trong trường học hiện nay, ngày 12 tháng 4 năm 2019, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã ban hành Thông tư số 06/2019/TT-BGDĐT quy định Quy tắc ứng xử trong cơ sở giáo dục mầm non, cơ sở giáo dục phổ thông, cơ sở giáo dục thường xuyên để hướng dẫn các nhà trường xây dựng quy tắc ứng xử văn hóa trong nhà trường cho *“phù hợp theo chuẩn mực đạo đức xã hội và thuần phong mỹ tục của dân tộc, phù hợp với đặc trưng văn hóa của địa phương và điều kiện thực tiễn”* của mỗi nhà trường.

Là một hiệu trưởng trường trung học cơ sở trên địa bàn huyện Thủy Nguyên, thành phố Hải Phòng, tôi nhận thức được tầm quan trọng của việc xây dựng văn hóa ứng xử trong nhà trường. Tuy nhiên, để xây dựng được văn hóa ứng xử trong nhà trường cho phù hợp và có thể triển khai được hiệu quả trong nhà trường, thì trước hết bản thân tôi phải nhận diện và xác định được rõ thực trạng của văn hóa ứng xử trong trường học hiện nay như thế nào. Trên cơ sở đó, đề ra được các giải pháp có tính khả thi để thực hiện. Trong khuôn khổ của tham luận này, tôi xin phép được trình bày những suy nghĩ của bản thân và đề xuất một số ý kiến như sau:

1. Thực trạng của văn hóa ứng xử trong trường học hiện nay.

Trước hết, tôi có thể khẳng định rằng, nhìn nhận từ thực tiễn công tác tại trường phổ thông, văn hóa nhà trường nói chung và văn hóa ứng xử trong nhà trường nói riêng hiện nay về cơ bản là vẫn giữ được những giá trị cốt lõi của văn hóa ứng xử truyền thống và cập nhật được hơi thở của thời đại (văn hóa ứng xử trong kỷ nguyên công nghệ số). Phần lớn các em học sinh ngày ngày nay, nhất là từ cấp trung học cơ sở trở lên có vốn kiến thức hiểu biết rộng, nhanh nhạy trong nắm bắt thông tin, có hiểu biết về kiến thức sức khỏe, giới tính, có tinh thần học hỏi cao, có khả năng áp dụng hiệu quả những kiến thức đã học vào thực tiễn, quý thầy mến bạn, lối sống năng động, có ước mơ và có ý chí, nỗ lực vươn lên trong học tập. Các thầy, cô hiện nay trong các nhà trường hầu hết đều có nhận thức và hiểu biết khá tốt về pháp luật, về văn hóa ứng xử và cũng rất nhanh nhạy trong tiếp nhận những vấn đề mới để thay đổi, để sáng tạo, để truyền lửa cho các thế hệ học trò biết coi trọng đạo học, biết hướng tới những giá trị chân, thiện, mỹ phù hợp với những chuẩn mực trong xã hội hiện đại.

Bên cạnh đó, các bậc cha mẹ học sinh hiện nay cũng quan tâm đến các nhà trường, đến các thầy cô, đến sự thay đổi, sự tiến bộ của học sinh nhiều hơn. Ở nhiều nhà trường, ban đại diện cha mẹ học sinh chính là cầu nối để đưa những giá trị văn hóa ứng xử trong nhà trường lan tỏa ra cộng đồng dân cư trên địa bàn, trong xã hội và ngược lại.

Tuy nhiên, bên cạnh đó, hiện nay có một bộ phận nhỏ (kể cả các nhà quản lý giáo dục, giáo viên, nhân viên, học sinh và cha mẹ học sinh) đang có một số biểu hiện trong cách ứng xử một cách thiếu văn hóa, gây ảnh hưởng không nhỏ đến tinh thần và môi trường văn hóa giáo dục tốt đẹp trong trường học, làm cho dư luận xã hội lên án gay gắt và có những hoài nghi về văn hóa ứng xử trong các nhà trường hiện nay.

Một số nhà tư vấn tâm lý giáo dục thì lại cho rằng, hiện nay, văn hóa ứng xử học đường ở Việt Nam đang chúng ta ở trong tình trạng đáng báo động. Có quá nhiều hành vi và lối ứng xử thiếu văn hóa của cả giáo viên và học sinh gây nên sự xuống cấp nghiêm trọng của văn hóa học đường, là sự xuống cấp đáng báo động nhất của cả nền giáo dục. Điều này cho thấy văn hóa ứng xử học đường hiện nay đang bị nhiều nhà trường xem nhẹ, nhiều trường học chỉ tập trung vào giảng dạy, truyền thụ kiến thức (mà chủ yếu lấy điểm số của các kỳ thi, các cuộc thi để đánh giá chất lượng, giá trị của nhà trường) mà quên đi tầm quan trọng của giáo dục nhân cách sống cho học sinh. Câu nói “Tiên học lễ,

hậu học vấn” giờ đây, nhiều khi lại được coi như là ký ức của giáo dục thời xưa cũ. Thực tế gần đây cho thấy, trong môi trường học đường, nơi văn hóa ứng xử được đề cao, được xem trọng thì ở nhiều nơi lại đang diễn ra những điều hết sức thiếu văn hóa.

Ví dụ như, theo thống kê của Bộ Giáo dục và Đào tạo, cứ trong khoảng 5.200 học sinh thì xảy ra 01 vụ đánh nhau; cứ trong hơn 11.000 học sinh thì có 01 em bị buộc cho thôi học vì đánh nhau; cứ trong khoảng 09 trường thì sẽ có 01 trường xảy ra tình trạng học sinh đánh nhau. Nghiêm trọng hơn, các em không chỉ đánh nhau bằng tay chân mà còn sử dụng các hung khí cực kỳ nguy hiểm như dao, kiếm, gậy sắt... mà mục đích chỉ để dẫn mặt nhau vì những lý do rất nhỏ nhặt, ấu trĩ như “nhìn đều”, nói xấu, ghen tuông, không cho mượn tiền, không cho chép bài hay thậm chí là đánh vì thấy ghét...Có muôn vàn lí do để học sinh lấy làm cái cớ để gây ra hiện tượng bắt nạt học đường. Hình ảnh các em học sinh mặc đồng phục tuổi còn rất trẻ tham gia vào những vụ án mang tính chất hình sự đã không còn hiếm có trong môi trường học đường hiện nay. Điều này trong các nhà trường, trước đây hầu như ít khi xảy ra.

Không dừng lại ở bạo lực học đường, nhiều học sinh hiện nay yêu quá sớm, yêu nhiều mà lại không có hiểu biết về sức khỏe giới tính nên đã để lại những hậu quả khó lường. Không ít em gái nhỏ tuổi phải trả giá từ rất sớm vì đứng trước nguy cơ bị vô sinh, thậm chí là nguy hiểm đến tính mạng do tình trạng nạo phá thai tuổi dậy thì, sức khỏe thể chất giảm sút, tinh thần thì tổn thương. Không ít phụ huynh đau lòng khi đưa con gái vào bệnh viện vì đau bụng mới phát hiện ra con mình mang thai. Hậu quả là không ít bạn trẻ phải bắt đầu làm cha, làm mẹ ở độ tuổi “ăn chưa no, lo chưa tới” do quá thiếu kinh nghiệm lẫn kiến thức về cả tình yêu và tình dục.

Tình trạng kết bè, kết phái, tạo băng nhóm để tổ chức các hoạt động gây rối cả ở trong và ngoài nhà trường, đánh nhau hội đồng hiện nay tại nhiều trường học cũng là những điểm đen trong lối ứng xử văn hóa giữa học trò với nhau. Hiện tượng một hoặc một vài học sinh bị bạn đánh hội đồng rồi quay clip để phát tán lên mạng xã hội trước sự chứng kiến của nhiều học sinh khác cho thấy hiện tượng vô cảm, sợ liên đới trách nhiệm trong xã hội nói chung và trong nhiều trường hiện nay thực sự rất đáng lo ngại. Hiện tượng lập băng nhóm để bắt nạt, trấn lột, dẫn mặt lẫn nhau khiến xã hội bức xúc và lo lắng, đồng thời là hồi chuông cảnh tỉnh đối với những người làm công tác giáo dục cho thế hệ trẻ.

Trong nền giáo dục xưa, “một chữ là thầy, nửa chữ cũng là thầy” thể hiện đạo lý truyền thống tôn sư trọng đạo của người Việt. Ngày nay, truyền thống này đang ngày càng mai một. Hiện tượng học trò vô lễ, không tôn trọng thầy cô, gọi thầy cô bằng những từ ngữ vô văn hóa kể cả trực tiếp hoặc thông qua mạng xã hội, xé bài kiểm tra trước mặt thầy cô, cãi thầy cô khi bị la mắng... trở thành những hiện tượng tiêu cực, xấu xí trong môi trường học đường.

Bên cạnh đó, hiện trạng tiêu cực trong học đường cũng xuất hiện trong thói quen biểu xén phong bì cho thầy cô để xin được điểm cao, đi học thêm tràn lan để biết trước đề kiểm tra, không đi học thêm thì không được quan tâm... cũng xuất hiện ở một bộ phận nhỏ giáo viên, cha mẹ học sinh đã làm thương mại hóa quan hệ thầy - trò vốn rất tốt đẹp trong truyền thống đạo lý của người Việt Nam. Ở một số nơi, chúng ta lại bắt gặp những thầy cô không đủ tư cách làm gương, những học trò xem nhẹ việc học, bàng quan với tương lai và cuộc đời, tất cả cho thấy việc giáo dục văn hóa ứng xử học đường hiện nay thực sự là vấn đề cấp thiết, cần được cả xã hội quan tâm, vào cuộc.

Vấn đề ứng xử giữa giáo viên với giáo viên hiện nay cũng đã xuất hiện những lệch lạc nhất định ở một bộ phận giáo viên, khi mà sự đố kỵ, sự cạnh tranh không lành mạnh về vị trí việc làm, về thu nhập... cũng khiến các nhà quản lý trường học không thể không quan tâm, khi mà chính điều này là mầm mống của sự mất đoàn kết nội bộ, gây phân rẽ trong chính đội ngũ những người thầy, người cô. Dường như, cơ chế thị trường với mặt trái của nó hiện nay đang xâm lấn vào các nhà trường một cách quá nhanh, quá mạnh, khiến nhiều thầy, cô không còn giữ được sự chuẩn mực trong ứng xử, giao tiếp với đồng nghiệp. Từ đó, hình ảnh về nhà giáo theo những chuẩn mực đạo đức có xu hướng bị thay đổi, bị mờ đi.

Không chỉ vậy, hiện nay một bộ phận cha mẹ học sinh cũng có những ứng xử văn hóa không phù hợp với thầy cô, với nhà trường cũng đang đặt ra những vấn đề hết sức đáng suy ngẫm. Những cha mẹ học sinh thuộc nhóm này thường xuất phát từ việc quá nuông chiều con, coi con mình như lá ngọc, cành vàng không ai có quyền đụng đến. Họ không giữ thái độ bình tĩnh khi lắng nghe con nói và khách quan trong việc tìm hiểu nguyên nhân của sự việc dẫn đến cách hành xử rất đáng chê trách, làm tổn hại đến mối quan hệ mật thiết giữa gia đình và nhà trường.

2. Một số biện pháp xây dựng văn hóa ứng xử trong nhà trường hiện nay

Văn hóa ứng xử trong trường học diễn ra trong mọi hoạt động của nhà trường, của mọi cá nhân có liên quan, được biểu hiện thông qua lối sống, trật tự, kỷ cương, sự văn minh, thanh lịch, khoa học và chuyên nghiệp trong nề nếp hoạt động của một nhà trường, thể hiện qua sự ứng xử giữa các thành viên, các tổ chức trong nhà trường với nhau. Vì thế, muốn xây dựng và phát huy tốt văn hóa ứng xử trong nhà trường, bản thân tôi nghĩ không chỉ mỗi nhà trường mà cần phải có thêm sự vào cuộc, tháo gỡ những khó khăn cho các nhà trường của các cấp lãnh đạo, quản lý, cùng tập trung thực hiện tốt một số biện pháp như sau:

Một là, tất cả cán bộ, giáo viên, nhân viên, học sinh trong mỗi nhà trường phải có ý thức tự giác nghiên cứu, tìm hiểu, học tập nâng cao trình độ hiểu biết về văn hóa ứng xử truyền thống của dân tộc và vùng miền nơi trường hoạt động. Nghiên cứu, tìm hiểu về các nội dung của văn hóa ứng xử trong trường học để thực hiện cho phù hợp, linh hoạt, tránh thụ động hoặc cứng nhắc, hoặc chỉ hoàn toàn chú ý vào kết quả mà không chú ý

đến phương pháp, cách thức thực hiện xem đã phù hợp với môi trường giáo dục hay chưa.

Hai là, tổ chức cho cán bộ giáo viên, nhân viên, học sinh trong mỗi nhà trường nghiên cứu, tìm hiểu, học tập nâng cao trình độ hiểu biết về hệ thống pháp luật của Nhà nước nói chung và quy chế, nội quy của nhà trường nói riêng khi đã được thông qua, để có hiểu biết đúng và từ đó ứng xử đúng. Thực hiện nếp sống văn minh, sự phạm trong các hoạt động của nhà trường.

Ba là, phải chú trọng đặc biệt vào khâu rèn kỹ năng ứng xử văn hóa trong nhà trường, vì đây chính là biểu hiện cụ thể, trực tiếp của văn hóa ứng xử, và có thể coi là khâu quyết định tới việc văn hóa ứng xử trong nhà trường có được thực hiện tốt hay không, cụ thể:

1. Kỹ năng quản lý cảm xúc, cái “tôi” bản thân:

Rèn kỹ năng tự điều chỉnh cảm xúc, phản ứng của bản thân (kể cả của cán bộ, giáo viên, học sinh và phụ huynh học sinh) để không có những phản ứng thái quá, phản cảm trong các hoạt động của nhà trường trước mỗi vấn đề khác biệt, không như suy nghĩ của bản thân.

Rèn kỹ năng đặt vấn đề và giải quyết vấn đề cho cán bộ, giáo viên, nhân viên, học sinh trong cuộc sống, trong công việc, hoạt động cả ở trong và ngoài nhà trường một cách tích cực, biết điều chỉnh cách giải quyết các vấn đề có xung đột, mâu thuẫn theo quy định và có văn hóa, không giải quyết theo ý chủ quan cá nhân khi mà điều đó không phù hợp với quy định chung;

Rèn kỹ năng cho cán bộ, giáo viên, nhân viên, học sinh biết thích ứng, hòa nhập với môi trường xã hội, môi trường tự nhiên cả ở trong và ngoài nhà trường, biết tôn trọng sự khác biệt của mỗi cá nhân, của mỗi tập thể, biết đặt cái tôi của mình trong sự hài hòa với tập thể lớp, trường... để tạo ra sự đoàn kết, sẻ chia, tương tác có trách nhiệm.

Rèn kỹ năng cho cán bộ, giáo viên, nhân viên, học sinh biết điều chỉnh tâm lý, cảm xúc của bản thân sao cho phù hợp với văn hóa ứng xử chung của nhà trường;

2. Kỹ năng giao tiếp:

Xác định văn hóa giao tiếp là cốt lõi của văn hóa ứng xử, là biểu hiện dễ thấy nhất của con người trong ứng xử. Do vậy, cần quan tâm đến việc định hướng, rèn kỹ năng giao tiếp cho cán bộ, giáo viên, nhân viên, học sinh theo hướng: Trung thực, nhiệt tình, ân cần, ôn hòa, đồng cảm, khiêm nhường trong phát ngôn, ứng xử, tập trung vào các yếu tố sau đây:

Kỹ năng nói cho chuẩn mực và dễ nghe;

Kỹ năng viết (văn bản giấy, thư điện tử, tin nhắn, mạng xã hội..) sao cho đúng và hay;

Kĩ năng khi thể hiện các cử chỉ, hành động, tác phong phải luôn đĩnh đạc, đúng mực, lịch sự, trang trọng;

Kĩ năng mời, cảm ơn, xin lỗi, nhờ vả, vay mượn, tặng quà... sao cho minh bạch

Kĩ năng từ chối, phản biện, chê bai, phê phán... sao cho đúng mực;

Kĩ năng góp ý, khuyên nhủ... sao cho hợp lí, hợp tình;

Kĩ năng hưởng ứng, tán thành, khen tặng... sao cho lịch sự, tinh tế;

Kĩ năng bày tỏ cảm xúc, tình cảm, thể hiện bản thân... sao cho chân thành;

Bốn là, các nhà trường phải xây dựng được bộ quy tắc ứng xử để làm cơ sở có tính ràng buộc, điều chỉnh các hành vi ứng xử văn hóa trong nhà trường. Bộ quy tắc ứng xử phải xây dựng được cụ thể các nội dung liên quan đến ứng xử của cán bộ quản lý nhà trường; ứng xử của giáo viên; ứng xử của nhân viên; ứng xử của học sinh; ứng xử của cha mẹ học sinh; ứng xử của các lực lượng xã hội có liên quan đến nhà trường theo các nội dung được Bộ Giáo dục và Đào tạo quy định tại Thông tư số 06, đảm bảo nguyên tắc: Dân chủ, công khai, đồng thuận và phù hợp với điều kiện thực tiễn của mỗi nhà trường và phù hợp với chuẩn mực văn hóa ứng xử chung.

Năm là, các nhà trường phải xây dựng cơ sở vật chất, cảnh quan môi trường như là các “không gian văn hóa” cụ thể, như: Hệ thống các phòng học, phòng chức năng đủ các trang thiết bị, thoáng mát, đủ ánh sáng; nhà vệ sinh và các công trình phụ trợ đảm bảo phục vụ tốt cho các hoạt động giáo dục, vui chơi, thư giãn của thầy cô và các em học sinh; hệ thống các logo, khẩu hiệu, các hình ảnh thiết kế trong nhà trường phải hợp lý, có tính thẩm mỹ, tính sư phạm để giúp cho thầy cô, các em học sinh thực sự mong muốn được đến trường, thấy được mỗi ngày đến trường là một ngày vui thực sự. Khi ấy, việc tạo dựng văn hóa nhà trường trong đó đặc biệt là văn hóa ứng xử trong nhà trường sẽ có những thay đổi tích cực, dần hướng tới xây dựng trường học hạnh phúc, mà ở đó học sinh được hạnh phúc, thầy cô được hạnh phúc và trường học thực sự trở thành ngôi nhà thứ hai của mỗi cán bộ, giáo viên và học sinh.

Sáu là, nhà nước và các cấp ngành có liên quan cần quan tâm tới đời sống vật chất của giáo viên hơn nữa, nhất là chế độ tiền lương, tiền thưởng để các thầy, cô yên tâm hơn với nghề, tận hiến cho nghề thay vì vừa phải làm công tác giáo dục, vừa phải làm thêm các công việc khác không liên quan đến giáo dục để tăng thu nhập, trang trải cho cuộc sống của bản thân và gia đình. Bên cạnh đó, các cấp lãnh đạo cũng cần quan tâm bố trí, sắp xếp cho các trường có đủ biên chế giáo viên, để các thầy cô ngoài công việc giảng dạy theo định mức còn có thêm thời gian để tổ chức các hoạt động giáo dục khác cho học sinh, chứ không phải dạy quá giờ như hiện nay ở nhiều trường trung học cơ sở.

Bảy là, các cấp lãnh đạo, quản lý giáo dục cần tiếp tục có sự đổi mới theo hướng giảm áp lực cho các nhà trường, các thầy cô, như: Giảm áp lực về hệ thống hồ sơ, sổ sách; giảm các cuộc thi không thực sự cần thiết; giảm áp lực về thành tích, về thi đua để giúp các nhà trường, các thầy cô và các em học sinh có sự cân bằng hơn giữa việc dạy,

việc học với việc tham gia được nhiều hoạt động giáo dục tương tác khác, từ đó hình thành và củng cố được nhiều kỹ năng hơn, góp phần làm cho văn hóa ứng xử trong mỗi nhà trường và trong môi trường giáo dục nói chung sẽ ngày càng có chuyển biến tốt hơn.

Tám là, ở các địa phương, hệ thống chính trị, các ban ngành, đoàn thể phải thực sự vào cuộc, cùng với các nhà trường xây dựng văn hóa ứng xử trong trường học, gắn văn hóa ứng xử trong nhà trường với văn hóa ứng xử ở các khu dân cư để thầy cô, học sinh và cha mẹ học sinh để việc ứng xử văn hóa trở thành thói quen hàng ngày, không chỉ ở trường học mà còn ở mọi lúc, mọi nơi.

Trên đây là những suy nghĩ và cảm nhận của cá nhân tôi về thực trạng của văn hóa ứng xử trong trường học hiện nay cũng như đề xuất một số biện pháp để việc xây dựng và triển khai thực hiện văn hóa ứng xử trong các trường học hiện nay được tốt hơn. Dẫu vẫn biết đây là một vấn đề rất khó, phạm vi tác động rất rộng tới nhiều đối tượng, nhiều thành phần, nhiều lực lượng, tổ chức khác nhau, và với thiện nghĩ của mình, tôi biết rằng cũng vẫn còn nhiều điều tiếp tục phải học tập, tiếp thu thêm.

Tôi mong rằng, sau hội thảo này, bản thân tôi cũng như nhiều đồng chí là cán bộ quản lí, giáo viên ở các trường học sẽ tiếp thu được sâu sắc hơn, toàn diện hơn các vấn đề liên quan đến xây dựng và thực hiện văn hóa ứng xử trong trường học để vận dụng vào việc xây dựng bộ quy tắc ứng xử trong mỗi nhà trường thực sự có hiệu quả, lấy lại niềm tin trọn vẹn của các cấp lãnh đạo, quản lí, của học sinh, cha mẹ học sinh, và của toàn xã hội.

Tôi xin kính chúc các đồng chí lãnh đạo, các quý vị đại biểu có mặt trong hội thảo ngày hôm nay luôn dồi dào sức sức khỏe, hạnh phúc, thành công!

Chúc hội thảo thành công tốt đẹp!

Tôi xin trân trọng cảm ơn!